

Hagyományos lyoni bábszínház a Le Progrès Illustré című újságból, 1891

Egy Guignol színház – a játék kellékei

Stéphanie Lefort

HOGYAN FEDEZTE FEL LAURENT MOURGUET GUIGNOLT

ÉS MILYENNEK MUTATKOZIK MA?

Guignol, a föld fia

Guignol megjelenésének helyét és időpontját tekintve egyetértés van: 1808, Lyon városa. Keletkezéstörténete azonban visszanyúl az ezt megelőző majd' fél évszázadra. 1769 óta élveledik, csiszolódik, benne van a levegőben.

1769-ben, Lyonban megszületett Laurent Mourguet, akinek Guignolt köszönhetjük. Közös történetük nagy vonalakban a következő. Lyonban az itáliai befolyás hagyományosan erős: i.e. 43-ban, a Római Birodalmon belül a gallok fővárosa lett. Mivel két folyó, a Rhone és a Saône völgyében feküdt, ráadásul az Észak-Európába vezető fontos főútvonalak

találkozásánál, a történelem során Lyon olyan, régi-ókat összekötő várossá vált, mely nagy hasznot húzott az évente négy alkalommal megrendezett fontos kereskedelmi vásárokból. A 16. századra a gazdag firenzei kereskedőknek köszönhetően Lyon már virágzó pénzügyi központ, a királyság legnépesebb városa. I. Ferenc intézkedéseinek köszönhetően a selyemipar továbbfejlődött, és a leggazdagabb francia városok egyikévé, egyszersmind a környék szellemi és kulturális központjává tette Lyont. E nagy gazdagság hátulütőjeként megjelentek a társadalmi egyenlőtlenségek, melyeket súlyosbított a vallási háborúskodás.

A nagy francia forradalom kitörése sosem látott gazdasági válságot hozott. A munkások az utcára kerültek, a várost éhínség sújtotta. A lyoniak szembeszegültek a frissen született köztársasággal, s ez véres harcokba torkollott. 1793-ban Lyon két hónapos ostromot állt ki, mielőtt a Konvent katonái térdre kényszerítették. A várost letörölték a térképről, és kötelezték „a megbélyegzett város” név viselésére. Múltbeli presztízse azonban lehetővé tette, hogy Lyon modern ipari várossá fejlődjön, s ezzel párhuzamosan jelentős munkásosztály jöjjön létre. Mire fölvirradt a 19. század, e munkások élete nyomorúságossá vált. A városban selyemszövő takácsok, canut-k¹ tízezrei dolgoztak, teljes létbizonytalanságban, mindennemű szociális védelem nélkül. Ez a kiszolgáltatottság és az elszenvedett igazságtalanságok lassanként felébresztették bennük az összetartás érzését. A felismerés, hogy némelyek meggazdagodásának árát a koldusszegény munkások fizetik meg, elvezetett a lyoni takácsok első, 1831-es felkeléséhez, mely egyben az ipari munkáslázadások kezdetét jelentette világszerte.

1 Canut – a lyoni selyemszövő takácsok elnevezése

Ebben a társadalmi közegben tűnik fel Guignol. Története valójában 1769-ben kezdődik, amikor az év márciusának 3. napján egy lyoni selyemtakács családjában megszületik Laurent Mourguet. Mint a szülei, ő is *canut* lesz. Ez a sorsa, ahogy családjá minden tagjának, férfiaknak, nőknek és gyermekeknek. A mesterség gyakorlása azonban nem vonta el teljesen a szórakozástól sem. Abban az időben működött Lyonban egy kis betlehemes népszínház, a *Crèches* (Jászol). Vallási témájú darabokat játszottak botos bábokkal. Az ifjú Laurent, mint fiatal munkástársai közül többen, önkéntesként szerepelt itt telente. Mindenszentek és Húsvét között a keresztény kalendárium szerinti liturgikus játékokat adtak elő. Különös módon e vallásos darabokban nagyon fontos szerepet töltött be a humor és a szatíra két tipikus szereplő, Coquard mama és papa figuráján keresztül. A lyoni karakter megtestesítőiként a maguk kissé faragatlan, szabadszájú módján a mindennapok ügyes-bajos dolgait vitték a bábszínpadra. Ezekben az eredetileg betlehemi játékok számára alakult színházakban addigra a vallásnál jóval erősebbé vált a profán oldal – hiszen a nehéz időkből különösen jól esik nevetni.

Múltak az évek, Laurent Mourguet felnőtt, és 1788-ban megházasodott. Húszéves volt, amikor egy évvel később kitért a francia forradalom. Rá is lesújtott a szociális, gazdasági és politikai krízis. Az összeomló monarchia romjai maguk alá temették a selyemipart, és ezzel együtt takácsok ezrei veszítették el munkájukat, megélhetésüket. Laurent, az újdonsült családapa mégsem adja meg magát. Rakodómunkás lesz a rakpartokon, mozgóárus az időközben visszatelepült régiós vásárokon, és onnan visszatérve, a város egyik terén foghúzó borbélyként is működik. A közeli Itália divatos akkoriban, így hát Mourguet, hogy páciensei figyelmét elterelje a fájdalomról, az olasz kesztyűsbáboktól illetve Pulcinella történeteket ad elő nekik. Gyerekkori, Crèches-beli tapasztalatait is kamatoztatva bábjátékossá válik. A *commedia dell'arte* alapsémáiból kiindulva előadásai szellemességüknek és napi aktualitásuknak köszönhetően egyfajta utcai hírlap funkcióját kezdik betölteni, melyek humorral harcolnak a kis embereket ért igazságtalanságok

ellen. Akkoriban ismerkedik meg egy bizonyos *Thomas Ladréval*. Thomas Ladré, az Ardennek színes egyéniségű fia, vásári kikiáltó, színész énekes és hegedűs. Nagy mesemondóként is elhíresült. Ő és Laurent Mourguet igen népszerű vásári komédiás párost alkotnak. Thomas Ladré azonban megrögzött iszákos. Gyakran akadnak rá egy sarokban, ahol éppen kialakulni igyekszik mámorát. Partnere megbízhatatlanságába belefáradva Laurent elhatározza, hogy olyan új társat vesz maga mellé, akire mindig számíthat, aki mindig rendelkezésére áll, és elkíséri mindenhol: Thomas Ladré képmása alapján kifragja a Guignol színház első bábjuráját, melyet így nevez el: *Gnafon*. *Gnaf*, a régi lyoni nyelvben a csizmadia elnevezése – ez volt ugyanis Thomas mester eredeti szakmája. Az utca népe ráismert az öreg hóhányó figurájára a nagy, piros orróról, hiányos, összevissza fogairól. Az arra járók és érdeklődők összesereglettek Laurent Mourguet bábszínháza előtt, és ünnepelték az egyedülálló teljesítményt: a báb jobb, mint maga az élő modell! Ez a siker szöveget ütött Laurent fejébe, és sürgősen kifaragott egy másik figurát a saját képére, melynek a Guignol nevet adta. Ezzel Laurent Mourguet, kora éles szemű megfigyelője megteremtette a Guignol színházat. Ő, aki írni-olvasni sem tudott, tükröt tartott kora munkásemberei elé, akiket olyan jól ismert. Guignol leendő történeteit az ő küszködésük, lázadásuk, munkáltatóikkal való konfliktusaik inspirálták.

Cenzurázott előadások

A Guignol előadásai kezdetben nem gyerekeknek szóltak. Laurent Mourguet és későbbi utódai az utcán játszottak, kabarékban, zsúfolt hátsó termekben, ahol nagyon vegyes közönség szórakozott: diákok, becsített gazdagok, munkások és hivatalnokok, utcalányok és alvilági figurák. Az előadások néha sikamlósan szabadszájúak és mindig szatirikusak voltak. Kifejezték a nap hangulatát, és a közönséget is felszólították, hogy adjon hangot véleményének. Mindenki benyújthatta a számlát mindenkinek – mind a teremben, mind a színpadon. A cenzúra azonban résen volt, és a színházakat, melyek „à la Guignol” játszottak, különösen figyelemmel kísérte. A bemutatókat a rendőrfőnöknél kellett engedélyeztetni.

Gilbert Pavaly szobrász, a bábok alkotója

Gnafron – a Zonzons együttes figurája

Pinnokió és Pulcinella a Guignol műhelyében

A lyoni Théâtre le Guignol bábjai – ©Frederic Lebail

A bábjáték szereplői – Théâtre le Guignol, Lyon

A Zonzons együttes bábműhelye – ©Agathe Dubreuil

A repertoárról közölt első írásos feljegyzések szerint, melyek már a Második Császárság idején, 1852-ben készültek, a hangulatuk erősen hasonlított a lyoni felkelések hangulatára. A lyoni munkások és Guignol sikere egyaránt félelmet keltett a hatalomban, mely emiatt szoros megfigyelés alatt tartotta az előadásokat éppúgy, mint az ott összegyűlő közönséget. Mondhatjuk tehát, hogy a cenzornak köszönhetően maradt fenn számunkra a Guignol színház több darabja és jó néhány kézirat. Valamivel később, 1865-ben egy városi bíró, egyben lelkes amatőr folklorista, megszerkesztette a darabok első gyűjteményét. Ő volt *Jean-Baptiste Onofrio*. Ezt a vérbeli polgárembert a régi nyelvjárások és a tájszólások érdekelték. Esténként hitvese és gyermekei köréből kilopózva elment a kabarékba, ahol Guignol-darabokat játszottak, papírra vetette és gondjaiba vette a hallott szövegeket. Eközben azonban eltüntetett belőlük mindent, ami sérthette a polgári ízlést és erkölcsöt. Egyes „guignolisták” szerint Onofrio gyűjteménye a Guignol-játékok szellemiségének első nagy elárulása. Az első, de nem az utolsó: a 19. század végétől a 20. század közepéig krónikások, történészek, jeles lyoniak mind ragaszkodtak hozzá, hogy Guignolt a kiváló munkás, a becsületes és szorgalmas dolgozó szimbólumává tegyék. Az előadások a kisgyerekek hasznára váló, szórakoztató erkölcsnemesítőként szolgáltak. És ez valóban igen távol esik attól a szabadságtól és szatírártól, amelyet a Mourguet család megteremtett.

Guignol szármalása

Guignol figurája erőteljesen gyökerezik egy bizonyos földrajzi és szociális térben. A 19. század végére hírnevét azzal tépázták meg, hogy gyerekesnek és idejétmúltnak bélyegezték.

A Larousse szótárban a „guignol” köznévi meghatározása: *ostoba, bugyuta alak*. Ez a pejoratív jelentés beleivódott a nyelvi kifejezésekbe, a mindennapi beszédbe: „egy semmirekellő alak, egy guignol”, „ezek a guignolok, a mi feljebbvalóink...” Guignol tehát minden, csak nem rokonszenves, és mégis... a bábszínháza minden szezonban zsúfolásig tele van. Akkor hát? Egy biztos: Guignol nemcsak hogy nem ostoba, de olyan összetett figura, aki jellegzetes

bőrsapkája alatt egyesíti egy gyermek naivitását, egy semmitől meg nem ijedő ifjú szemtelenségét és egy poklokat járt aggastyán bölcsességét. Talán ez az, ami hatással van minden generációra? Semmi kétség: a sötét színházterem mélyén a megfontolt nagypapa és izgága kisunokája egyformán szívesen álmodozik arról, hogy botjával Guignol-módra odasózzon néha. Személyiségében rejlik tehát népszerűségének oka – még akkor is, ha ez nem tetszik a 19. század konzervatívjainak –, ő a fennálló rend elleni örök lázadás. Guignol szemében mindnyájan elnyomottak vagyunk. A nevetésével megvigasztal minket. Guignol egy típus: hasonlít a városra, ahol született, ahol bábszínháza ugyan az egyszerű népet vonzotta, ő maga azonban hamar túl is nőtt ezen a közönségén. Nemcsak e szűk körből szabadult ki, hanem szárnyakat kapott, és jellegzetes kinézetével, különleges nyelvezetével és akcióival olyan közösséget teremtett, mely már nemzetközi mércével mérve is számottevő. Mivel nem a múlt divat hozta létre, nem kötődik se helyhez, se korhoz, ereje éppen abban van, hogy időtlen. Ugyanakkor ez a korlátja is. Mivel mindent kimondhat, mond is mindenfélét: beszél összevissza.

A századok folyamán látjuk, amint a munkásosztály emlőjén táplálkozva felnő, majd az első világháború idején éppúgy feltűnik a figurája a háborúpártiak transzparenssein, mint a békeharcos aktivisták plakátjain. Sziluettje manapság ugyanúgy látható a fasiszta kiscsoportok címerén Lyon óvárosában, mint ahogy a városi színházban, ahol a szélsőségesek ellen tüntetők „arca” lesz.

Mindez együtt Guignol: valaki, akinek túl bő a kabátja, aki mindig annak a hangján szólal meg, aki mozgatja. Gúnyolódva, pökhendi módra, dühösen vagy viccelődve beszél, de mindig egy fokkal hangosabban, mint mi, halandók. És mindig nála van a népi igazságszolgáltatást jelképező furkósbotja. A növekvő érdeklődés, mely a kesztyűsbáb iránt az utóbbi években újraéledt a fiatal bábosok között, arra enged következtetni, hogy visket a tenyerük, és nem bírják a bögyükben tartani a mondandójukat. Guignol éppen erre való: az ő művésze teli torokból odamondogatni, és erőteljesen

odacsapni „*Urbi et Orbi*”². Lesajnált színpada, melyet a modernnek folyton szemétre dobának, éppen hogy az egyik győztes fegyvere. Ahogy a hangszóróra szükség van, hogy hallhatóbbá tegye a hangot, Guignol, a kesztyűsbáb sem lehet meg a számára legmegfelelőbb bábszínpad nélkül. Ezek a deszkák valóban a világot jelentik, könnyűek, mozgékonyak, egyik nap városban, másik nap falun tűnnek fel: ez a bábszínház még egy bábkastélynál³ is jelentősebb. Valódi királyság, melynek hercege Guignol. Guignolt játszani nehéz és magányos gyakorlat. Hajóskapitánynak és egyszersemind fűtőnek lenni, helytállni a kapitányi hídon és a gépházban egyaránt. Micsoda felelősség! Hogyha a bábos

teljes meggyőződéssel szolgálja a kezére húzott figurát, ő maga „emberfölvettivé” válik – ahogy megálmodták egykor a „bábfölvötti” létezését is.⁴ Mit jelent ma felfedezni Guignolt? Mindenekelőtt visszatarát a bábszínházhoz, mint alaphoz. Újjáalakítani annak érdekében, hogy ismét hallhassuk e reaktor szívdobbanását, érzékelni tudjuk ezt a fekete lyukat, mely az előadáshoz szükséges energiát szolgáltatja – még hozzá úgy, hogy a beavatlatlanok számára láthatatlanok maradjunk (szerencsére, mivel ezen a helyen általában pokoli meleget kell elviselnünk). A bábszínház, amelyből csak úgy árad Guignol drámája és nevetése, közvetít a színház felé egy fontos üzenetet: az igazság odalent rejtőzik, a mélyben.

Fordította: Molnár Gabriella

A lyoni Théâtre le Guignol bábraktára

2 A „városnak és a világnak” – pápai áldás (lat.)

3 Szójáték: a bábszínpad francia neve, a „castelet” egyben ezt is jelenti: „kis kastély”

4 Utalás Gordon Craig übermarionettjére.

A lyoni Théâtre
le Guignol bábjai
– ©Frederic Lebail

HOW DID LAURENT MOURGUET DISCOVER GUIGNOL?

There is no argument about where and when Guignol first appeared: 1808 in Lyon. The story actually begins in 1769 when Laurent Mourguet was born into a silk weaver's family in Lyon. Like his parents, he also became a *canut*, a weaver. Guignol appeared in a particular social surrounding in Lyon. There was a small nativity folk theatre in Lyon called Crèches (Crib) where religious pieces were performed with rod puppets. The young Laurent took part in these plays as a volunteer every winter. The liturgical performances took place between All Saints Day and Easter. There were two typical characters in these religious pieces, Mother and Father Coquard, and they were full of humor and satire. In their own somewhat rude, foul-mouthed manner, these personifications of characters of Lyon portrayed their everyday troubles to the puppet theatre audience. In these theatres, the profane side was considerably stronger than the religious since it always feels good to laugh in difficult times. Mourguet capitalized on his experiences in the Crèche; his first shows featured the Italian glove puppet, Pulcinella. His performances were based on the basic scheme of *commedia dell'arte*. Their wit and relationship to daily happenings started to give them a kind of street news function. They used humor to fight against the injustices brought against small people. He then formed a partnership with Thomas Ladré which became very popular. Mourguet carved the first puppet for the Guignol Theatre based on a character with Ladré's features. The puppet was called Gnafron. Mourguet, it was agreed, had created a masterpiece. After its success, he carved another figure in his own image, which he called Guignol. With that, Laurent Mourguet created the Guignol Theatre. Initially, the Guignol performances were not geared to children. Laurent Mourguet and his descendants played on the street, in cabarets and in crowded backrooms. There they had a very mixed audience – students, tipsy rich people, workers and civil servants, call girls and underworld figures. The performances were sometimes racy and with questionable language, and they were always satirical. Guignol's figure was strongly rooted in a particular geographical and social territory. He was mocking and arrogant and spoke angrily or jokingly, but always a notch louder than us mortals. And as the represent with him, representing people's justice. The puppet theatre from which Guignol's drama and laughter emanates conveys an important message: the truth is hiding down there in the depths.